

TÜRK DÜNYASININ BİLGE ATASI

DEDE KORKUT

Editörler / Editors

Doç. Dr. Elvin YILDIRIM, Doç. Dr. Esmâ ÖZDAŞLI, Doç. Dr. Serkan KEKEVİ

Genel Yayın Yönetmeni / Executive Editor: Doç. Dr. Ümit YILDIRIM / Oğuzhan Cengiz

Genel Koordinatör / General Coordinator: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih EKŞİ / Mustafa Erdem CENGLZ

Kapak Tasarım/Dizgi/Mizanpaj / Cover Design/ Typesetting: Yusuf EREZ

Temel Erişim Kaynağı / Main Accessing Source: <https://www.bayburt.edu.tr/tr/universite-yayinlari>

1. Baskı/1st Edition, Bayburt, 2023/Aralık/December

Tüm hakları saklıdır / All rights reserved

Bu kitap ve kitabın tüm özgün özellikleri tamamıyla Bayburt Üniversitesine aittir. Hiçbir şekilde ve amaçla taklit edilemez; Bayburt Üniversitesinin izni olmadan kısmî olarak ya da tamamıyla kopyalanamaz; çoğaltılamaz. Bayburt Üniversitesi bu kitaptan doğan tüm hukukî sorumluluk ve takibat hakkını saklı tutar.

This book and all its original features belong entirely to Bayburt University. It cannot be imitated in any way or for any purpose; it cannot be copied in whole or in part without the permission of Bayburt University; cannot be reproduced. Bayburt University reserves all legal liability and prosecution rights arising from this book.

*"İçerikteki yazıların yasal ve etik sorumluluğu yazar(lar)ına aittir."
"The legal and ethical responsibility of the articles in the content belongs to the author(s)."*

ISBN: 978-605-9945-41-7

Bayburt Üniversitesi Yayınları

(Yayıncı Sertifika No/Publisher Certificate No: 43193)

Gençosman Mahallesi, 21 Şubat Caddesi, Dede Korkut Külliyesi, 21/A, Merkez/BAYBURT

Yayıncı numarası / Publication number: **40**

TÜRK DÜNYASININ BİLGE ATASI

DEDE KORKUT

Editörler / Editors

Doç. Dr. Elvin YILDIRIM, Doç. Dr. Esmâ ÖZDAŞLI, Doç. Dr. Serkan KEKEVİ

İçindekiler

SUNUŞ.....	1
KORKUTÇA.....	7
DEDE KORKUT/KORKUT ATA: BİLGELER BİLGESİ; OZANLAR OZANI.....	8
<i>PROF. DR. M. ÖCAL OĞUZ</i>	
ABDAL ŞEYHİ DEDE KORKUT.....	5
<i>PROF. DR. HASAN BASRİ KARADENİZ</i>	
SÖZLÜ KÜLTÜRDEN YAZILI KÜLTÜRE: DEDE KORKUT'UN SOY KÖKÜ VE AİLESİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER.....	44
<i>PROF. DR. BAYRAM DURBİLMEZ</i>	
KİTAB-I DEDE KORKUT EPİK DESTANININ ÖZBEKİSTAN'DA İNCELENMESİ ÜZERİNE.....	75
<i>ELDAR ASANOV</i>	
TÜRKİYEDEKİ KİTAB-I DEDE KORKUT ARAŞTIRMALARINA DAİR.....	88
<i>DOÇ. DR. NURLANA MUSTAFAYEVA</i>	
KAZAN HAN'IN KENDİ DİLİYLE HİNDİSTAN SEFERİ.....	105
<i>DOÇ. DR. CİHANGİR KIZILÖZEN</i>	
DEDE KORKUT KİTABI'NDA YÖNETİM VE DENETİM ÖGELERİ ÜZERİNE.....	121
<i>PROF. DR. ALİ DUYMAZ</i>	

DEDE KORKUT HİKAYELERİNDE ŞAHİS TASVİRLERİNİN VE
MEKÂNIN YARDIMIYLA HİKÂYE SAYISI BELİRLENEBİLİR Mİ?
..... 141

PROF. DR. FİKRET TÜRKMEN

SÖZLÜ KÜLTÜR ORTAMINDA ANLATILAN DEDE KORKUT
HİKÂYELERİ VE BAMSİ BEYREK HİKÂYESİNİN İKİ
VARYANTININ (OSMANİYE-BAYBURT) KARŞILAŞTIRILMASI 151

PROF. DR. ESMA ŞİMŞEK

ŞAH KASIM HİKÂYESİ'NİN DEDE KORKUT ANLATMALARI
İÇİNDEKİ YERİ 185

PROF. DR. ABDULKADİR EMEKSİZ

SALUR KAZAN'IN YEDİ BAŞLI EJDERHAYI ÖLDÜRDÜĞÜ
BOY'DA HÜKÜMDARLIK, ALPLIK, ANT İÇME VE DOĞAYLA
MÜCADELE GÖSTERGELERİ..... 209

DOÇ. DR. TUĞBA AKKOYUN

DEDE KORKUT KİTABI'NDA KULLANILAN ATLA BAĞLI ATA
SÖZLERİ..... 240

DOÇ. DR. ASİF HACİYEV (ŞİRVANELİ)

TEPEGÖZ VE COVID-19: DEDE KORKUT ANLATMALARINDA
DOĞA BİLİNCİ 265

PROF. DR. METİN EKİCİ

KAZAK MİT VE EFSANELERİNDEKİ DEDE KORKUT 277

PROF. DR. ŞAKİR İBRAYEV

DEDE KORKUT KİTABI'NIN BADIİY YORUMU 290

PROF. DR. JABBOR ESHONKULOV (CABBAR İŞANKUL)

ORTA YÜZYIL KAYNAKLARINDA DEDE KORKUT FİİLLERİ306

PROF. DR. SEVİNÇ ALIYEVA

SÖZLÜ KÜLTÜRDEN YAZILI KÜLTÜRE: DEDE KORKUT'UN SOY KÖKÜ VE AİLESİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER

Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ*

Özet

Destanların oluşumu ve gelişiminde sözlü tarih ve sözlü edebiyat ilişkileri önemli bir yer tutar. Bu sebeple destanlarda geçen tarihi bilgileri de ihtiyatla karşılamak gerekir. Destanlarda yer alan tarihi olaylar, tarihi şahsiyetler, yer adları destanların oluşum ve gelişim süreci içinde çeşitli değişikliklere uğramış olabilir. Çeşitli mit, efsane, masal gibi sözlü edebiyat unsurlarıyla bezenen tarihi olaylar destanın anlatıldığı ve/veya yazıya geçirildiği zamana, mekâna göre uyarlanarak anlatılabilir. Sözlü tarih ve sözlü edebiyat ürünlerinin uyarlanabilme ve çeşitlenebilme özellikleri göz ardı edilirse, metinlerde geçen bilgilerle ilgili değerlendirmeler araştırmacıları yanıltabilir. Buna rağmen hakkında yeterli bilgi ve belge bulunmayan tarihi olaylar ve tarihi şahsiyetlerle ilgili çalışmalarda destanlar önemli bilgi kaynağı olma özelliklerini korumaktadır. Türk tarihi konusunda yapılacak araştırmalarla ilgili en önemli bilgi

*NEVÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi
(bayramdurbilmez@gmail.com) NEVŞEHİR

kaynakları arasında Oğuznameler de bulunmaktadır. Oğuznameler içinde de Dede Korkut yazmalarının özel bir yeri vardır. Dede Korkut yazmalarından başka Dede Korkut'a bağlı çeşitli mit, efsane, masal, hikâye özellikli anlatılar da mevcuttur. Dede Korkut'u ve Dede Korkut yazmalarındaki hikâyelerde geçen destan kahramanlarını tarihte yaşamış birer şahsiyet kabul edersek bunlarla ilgili bilgileri yazılı ve sözlü kültür kaynaklarından araştırmamız gerekecektir. Dede Korkut'un soy kökü ve ailesi ile ilgili bilgileri yazılı kaynaklarda nadiren yer alsa da bu bilgilerin çoğu sözlü kültür geleneği içinde anlatılan edebiyat ürünlerine dayanmaktadır. Bu bilgilerin doğruluğunu destekleyen başka bilgi ve belgelere ihtiyaç duyulsa da, yeni bilgi ve belgeler bulunana kadar sözlü edebiyat kaynaklı bilgileri de değerlendirmekte yarar vardır.

Bu araştırmada Dede Korkut'un soy kökü ve ailesi (anesi, babası, kardeşleri –erkek kardeşi ve kız kardeşi-, karısı ve çocukları) ile ilgili yazılı ve sözlü kaynaklarda geçen bilgilerin bir araya getirilmesi ve bu bilgilerin sözlü tarih açısından değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Efsane, Mitoloji, Sözlü Tarih

**FROM ORAL CULTURE TO WRITTEN CULTURE: SOME
FINDINGS ON DEDE KORKUT'S ANCESTRY AND
FAMILY**

Abstract

Oral history and oral literature relations have an important place in the formation and development of epics. For this reason, it is necessary to consider the historical information in the epics cautiously. Historical events, historical figures and place names in epics may have undergone various changes during the formation and development process of epics. Historical events adorned with elements of oral literature such as various myths, legends and fairy tales can be told by adapting them according to the time and place in which the epic is told and/or written. If the adaptability and diversification features of oral history and oral literature products are ignored, evaluations about the information in the texts may mislead researchers. Despite this, epics maintain their feature of being an important source of information in studies about historical events and historical figures for which there is not enough information and documents. Among the most important sources of information about research on Turkish history are the Oğuznames. Dede Korkut manuscripts have a special place among the Oğuznames. Apart from the Dede Korkut manuscripts, there are also various myths, legends, tales and story-specific narratives related to Dede Korkut. If we accept Dede Korkut and the epic heroes in the stories in the Dede Korkut manuscripts as personalities who lived in history, we will have to search for information

about them from written and oral cultural sources. Although information about Dede Korkut's ancestry and family is rarely included in written sources, most of this information is based on literary products told within the oral culture tradition. Although other information and documents are needed to support the accuracy of this information, it is useful to evaluate the information from oral literature until new information and documents are found.

In this research, it is aimed to gather the information in written and oral sources about Dede Korkut's ancestry and family (his mother, father, siblings -brother and sister-, wife and children) and to evaluate this information in terms of oral history.

Keywords: Dede Korkut, Legend, Mythology, Oral History

GİRİŞ

Destanların beslendikleri kültür kaynakları arasında sözlü tarih ile birlikte mit, efsane, masal gibi sözlü edebiyat unsurları da önemli bir yer tutar. Bu sebeple sözlü tarih ve sözlü edebiyat ilişkileriyle şekillenen destanlarda tarihî gerçeklerin izleri ile birlikte çeşitli mit, efsane ve hatta masal unsurlarına da rastlamak mümkündür. Destan metinlerinde geçen yer adları ve kişilerle ilgili bilgiler, yazıya aktarıldığı zamana ve anlatı ortamlarına uyarlanmış olabilir. Destan metinlerinde yer alsa bile doğruluğu başka belgelerle ispatlan/a/mayan bilgileri ihtiyatla karşılamak gerekir. Destan kahramanları ile birlikte, tarihte

Sol atanın atası

Ertede ötken Korkıt Ata"⁶⁵

Bununla birlikte burada geçen "ata" sözünün "büyük ağay" (büyük ağabey) yerine kullanılmış olabileceğini de unutmamak gerekir. Bu durumda Korkut Ata'nın Oğuz Kağan'ın babası değil de belki büyük kardeşi olma ihtimali olabilir.

SONUÇ

Dede Korkut'un soy kökü ile yazılı ve sözlü kaynaklarda geçen bilgiler, Dede Korkut'un yaşadığı düşünülen dönemde Kañlı-Kıpçak (Türk Hanlığı) hâkimiyetinin olduğu yönündeki bilgileri desteklemektedir. Elde edilen verilerden hareketle kabul edilmektedir ki Korkut'un soy kökü baba tarafından Kañlı / Oğuz Türklerine dayanır. Dede Korkut kitabının baş tarafında yer alan bilgiler (Bayat boyundan olduğu) de bu görüşü doğrulamaktadır. Dede Korkut'un anne tarafından soy kökünün Kıpçak Türklerine dayandırılması da Kañlı-Kıpçak (Türk Hanlığı) döneminde Oğuz ve Kıpçak Türklerinin birlikte yaşadıkları gerçeğini desteklemektedir. Bir Oğuz Türkü ile bir Kıpçak Türkü arasındaki evlilik tabiidir. Dede Korkut anlatılarının daha çok Oğuz ve Kıpçak Türkleri arasında yayılması da bundan kaynaklanmış olmalıdır. Dede Korkut'un annesi ve karısı ile ilgili olarak anlatılan peri/ dev kızı oldukları yönündeki anlatılar ise efsanedir. Zaten Korkut'un ailesi ile ilgili bilgiler

⁶⁵. Alkey Margulan, "Korkıt: Anız jâne Akikat", **Korkıt Ata Ansiklopediyalık Jinak**, Almatı, 1999, s.39.

çoğunlukla sözlü iletişim ortamlarında derlenen mit kaynaklı efsane ve rivayetlere dayanmaktadır.

Korkut Ata'nın soy kökü ve ailesi hakkında anlatılan efsaneler, ne kadar gerçeğimsi unsurlar taşırsa taşırsın, bu efsanelerde geçen bilgileri tarihî gerçek olarak kabul etmek elbette doğru değildir. Ancak bu bilgileri sözlü tarih ve edebî metin ilişkileri bağlamında değerlendirmek, başka verilerle bilgileri de tarihî gerçeğin edebî ürüne yansımaları olarak kabul etmek doğru olacaktır.

Yazılı kaynaklarda geçen bilgiler, sözlü kaynaklarda çeşitlenmektedir. Bugün farklı Türk boylarının Dede Korkut'u benimsemeleri, sahiplenmeleri ve Dede Korkut'a ortak çıkmaları, anonim kültürün belirgin özelliklerindedir.

Korkut Ata, pek çok yerde mezarı veya makamı bulunan ve Dede Korkut kitabına geçen boylardan başka adına bağlanan mit, efsane, masal, hikâyeye gibi değişik anlatıları da geniş bir coğrafyada anlatılan ortak bir anlatı tipine dönüşmüştür. Nitekim Dede Korkut'un Ak Ene / Ak Ana (Türeyiş), Köroğlu, Oğuz Kağan gibi destan / anlatı kahramanlarıyla akrabalık bağına değinen mit kökenli efsaneler anlatılması Dede Korkut / Korkut Ata'nın da bir anlatı tipine dönüştüğünü gösterir. Bilindiği gibi "Halkın ortak duyusu, düşünüş, bekleyiş ve söyleyişlerinin temsilcisi olan, tarihî gerçeklerden çok halkın kabul ettiği gerçekleri temsil eden kişiler "tip"leri oluşturur" ⁶⁶. Korkut Ata

⁶⁶. Bayram Durbilmez, **Gelenekli Türk Anlatıları-1**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017, s. 152-175.

da tarihî kişiliğinden büyük ölçüde sıyrılmış ve bir “anlatı tipi” özelliği kazanmıştır.

Dede Korkut’un tarihî şahsiyetiyle ve soy köküyle, ailesiyle ilgili bulunabilecek türlü bilgi ve belge elbette çok önemlidir. Fakat çağdaş halk bilimi yaklaşımları açısından Dede Korkut’un Türk kültürü coğrafyasının hemen her yerinde benimsenmesi / sahiplenilmesi ve Türk Dünyasında ortak bir anlatı tipine dönüşmesi daha da önem kazanmaktadır.

KAYNAKLAR

Aşırov, Annagurban, “Türkmen Nüshasının Değeri”, **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Bayat, Fuzuli, **Mitten Tarihe Sözden Yazıya Dede Korkut Oğuznameleri**, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2018.

Counce, Stephan, **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**, çev. Bülent Can, Alper Yalçinkaya, İstanbul, 1993.

Durbilmez, Bayram “Âşık Tarzı Şiirlerde Sözlü Tarih (Kayserili ve Yozgatlı Âşıkların Şiirlerinden Örneklerle)”, **II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (10-12 Nisan 2006)- Bildiriler**, ERÜ Yayınları, Kayseri, 2007, 299-317.

Durbilmez, Bayram “Efsaneden Destana: Kazakistan’da Korkut Ata ve Korkut Küyü” **Millî Folklor**, 8/60, 2003, 219-232.

Durbilmez, Bayram, “Âşık Edebiyatı ve Sözlü Tarih İlişkileri Bağlamında Şifai’nin Çanakkale Destanı Üzerine Bir Çözümleme”, **Türk Harp Dili ve Edebiyatı Sempozyumu**, 21 – 22 Haziran 2022, Millî Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu, Ankara, 2022.

Durbilmez, Bayram, "Eflâtun Cem Güney'in 'Dede Korkut Masalları'na Metinler Arası Bir Yaklaşım: 'Kan Turalı' Örneği", **Millî Folklor**, 27/ 108, 2015, 165-179.

Durbilmez, Bayram, "Ozan Kavramından Hareketle Dede Korkut Üzerine Bir Değerlendirme", **III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi: Dede Korkut ve Türk Dünyası (19-23 Ekim 2015, Çeşme- İzmir) Bildiriler Kitabı**, 1. Cilt, hzl. Metin Ekici vd., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir, 2016, 483-505.

Durbilmez, Bayram, "Tarihî Gerçeklerin Âşık Edebiyatına Yansımaları Bağlamında Türk Mukavemet Teşkilatı ve Kıbrıs Mücahitleri", **Folklor / Edebiyat**, 19/ 76, 2013, 173-193.

Durbilmez, Bayram, "Tarihî Olay- Edebî Metin İlişkileri Bağlamında Kıbrıs Konulu Âşık Tarzı Şiirler Üzerine Bir Değerlendirme", **Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi/ Proceedings of the Third International Congress for Cyprus Studies 13-17 Kasım / November 2000**, c. 2, hzl. İsmail Bozkurt, Eastern Mediterranean University Center for Cyprus Studies Publications Yayınları, Gazimağusa, 2000, 87-105.

Durbilmez, Bayram, **Âşık Edebiyatı ve Taşpınarlı Halk Şairleri**, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2018.

Durbilmez, Bayram, **Çanakkale Destanları: Yozgatlı Ozanlardan Örnekler Üzerine Bir İnceleme**, Ürün Yayınları, Ankara, 2021.

Durbilmez, Bayram, **Gelenekli Türk Anlatıları-1**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.

Durbilmez, Bayram, **Kayserili Halk Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs**, Geçit Yayınları, Kayseri, 1999.

Durbilmez, Bayram, **Türk Dünyası Kültürü-1**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2017.

Durbilmez, Bayram, **Türk Dünyası Kültürü-2**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.

Durbilmez, Bayram, **Türk Kültür Coğrafyası, Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.

Duymaz, Ali, **Kolca Kopuzdan Kılca Kaleme Dedem Korkut Araştırmaları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2020.

Gökyay, Orhan Şaik, **Dedem Korkudun Kitabı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2000.

Guzıçiyeva, Gurbangül, "Gorkut Ata Kitabı ve Türkmen Destanları", **Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

İbrayev, Şakir, "Korkıt jane Şamanizm", **Korkıt Ata Ansiklopediyalık Jinak**, Almatı, 1999, 573-618.

Kaçalın, Mustafa S., **Oğuzların Diliyle Dedem Korkudun Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2017.

Kaskabasov, S., "Ajalmen Aykaskan Adam", **Korkit Ata Ansiklopediyalık Jinak**, Almatı, 1999, s. 668- 678.

Köprülü, M. Fuat **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 3. Baskı, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1984.

Köprülü, M. Fuat, **Edebiyat Araştırmaları 1**, 3. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989.

Köprülü, M. Fuat, **Türk Edebiyatı Tarihi**, 2. Baskı, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.

Margulan, Alkey, "Korkit: Anız jane Akikat", **Korkit Ata Ansiklopediyalık Jinak**, Almatı 1999, s.34-88.

Margulan, Alkey, **Ejelgi Jır Anızdar/Ğilimi Zerttev, Makalalar**, Almatı 1985.

Nisanbayev, Abdimalik, "Türk Halklarının Büyük Düşünürü Korkut Ata", (akt. Dinara Düysabayeva), **Kazakistan'da Dede Korkut**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Özkan, İsa, "Hazihi'r-Risâlet-i Min Kelimât-ı Oğuznâme El-Meşhûr Bi-Atalar Sözü", **5. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu, Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri**, 2015, 437-446.

Seydimbekov, A., "Korkit Anızdarı", **Korkit Ata Ansiklopediyalık Jinak**, Almatı, 1999, s. 99-110.

Türk Dünyasının Bilge Atası Dede Korkut

Tural, Sadık- Nurmehmet, Annaguli, **Gorkut Ata Türkmen Halk Nüshası**, Türkmenbaşı Adındaki Türkmenistan Milli Kolyazmalar Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1999.